

بسم الله الرحمن الرحيم

عنوان: تأثیر محتوای دیجیتال بر هویت سازی نوجوانان

استاد راهنما: زهرا حسینی نژاد

نویسندگان: فاطمه علی بیگی فاطمه ذوالفقاری فاطمه سفیدگرزاده فاطمه شمس الدینی دهنوی

مدرسه علمیه فاطمیه(س) زرنده

چکیده

با افزایش دسترسی نوجوانان به اینترنت و شبکه‌های اجتماعی، محتوای دیجیتال به عنوان منبعی موثر در شکل دهی به الگوهای اجتماعی، فرهنگی و شخصیتی تبدیل شده است. در این پژوهش نویسنده به این نکته اشاره می‌کند که نوجوانان تحت تأثیر محتوای دیجیتال به سمت ایجاد و تقویت هویت‌های مختلف می‌روند. این امر می‌تواند منجر به الگوهای مثبت و یا منفی شود. روش انجام کار در این پژوهش، به صورت روش توصیفی و به شیوه کتابخانه‌ای، مطالب گردآوری شده است. بر این اساس در این پژوهش سعی می‌شود تأثیرات محتوای دیجیتال و نحوه استفاده از آن‌ها مورد بررسی قرار بگیرد و راهکارهایی در اختیار والدین قرار بگیرد.

واژگان کلیدی: محتوا، دیجیتال، هویت، نوجوان

مقدمه

در عصر حاضر، فناوری‌های دیجیتال بخش مهمی از زندگی روزمره‌ی نوجوانان را تشکیل می‌دهند و نقش قابل توجهی در فرایند هویت سازی آنان ایفا می‌کنند.

اهمیت و ضرورت این موضوع برای این است که نوجوانی، دوره‌ای حساس و بحرانی در شکل‌گیری شخصیت، باورها و ارزش‌های فرد است و تکوین هویت در این برهه از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است.

موضوعی که در این بحث به آن پرداخته می‌شود، بررسی تأثیرات مثبت و منفی این محتواها، شناخت نقش شبکه‌های اجتماعی و رسانه‌های دیجیتال در فرایند هویت‌سازی و ارائه راهکارهای موثر برای بهره‌برداری صحیح از این فناوری‌ها می‌باشد.

روش انجام کار در این تحقیق به صورت توصیفی و به شیوه کتابخانه‌ای به جمع‌آوری اطلاعات پرداخته شده، مطالب تحلیل و بازنگری می‌گردد و کارهای تکراری از آن حذف می‌شود و در آخر به تدوین و نگارش مطالب اصلی پرداخته خواهد شد.

برای آشنایی بیشتر با موضوع مقاله چند نمونه از پژوهش‌هایی که در این راستا انجام گرفته به اختصار شرح داده می‌شود:

۱- کتاب "مخاطرات فضای مجازی" نوشته حسین ابراهیمی، شهر ری، ۱۳۹۸، این کتاب به تهدیدات و تأثیرات فضای مجازی از جمله رسانه‌های اجتماعی بر نوجوانان و جوانان پرداخته و تحلیل‌هایی در این زمینه ارائه می‌دهد.

۲- مقاله "تأثیرات رسانه بر هویت کودکان و نوجوانان" این مقاله به بررسی نقش رسانه‌ها در شکل‌گیری هویت کودکان و نوجوانان می‌پردازد و تأثیرات مثبت و منفی آن‌ها را تحلیل می‌کند.

۳- مقاله "تأثیر رسانه‌های اجتماعی بر تفکر و هویت نوجوانان" این مقاله به بررسی جنبه‌های مثبت و منفی تأثیر رسانه‌های اجتماعی بر تفکر و هویت نوجوانان می‌پردازد و نقش آن‌ها را در شکل‌گیری هویت اجتماعی، فرهنگی و شخصیتی نوجوانان تحلیل می‌کند.

در کل کتاب و مقالات گوناگونی در حوزه تأثیر محتواهای دیجیتال بر نوجوانان نوشته شده است؛ ولی حسن این پژوهش در این است که با رویکردی تخصصی‌تر، روی جنبه‌های روانشناختی و عاطفی، مانند تأثیر محتواهای دیجیتال بر اعتماد به نفس، ابراز وجود و شکل‌گیری ارتباطات اجتماعی نوجوانان تمرکز دارد.

ساختار تحقیق: عنوان-چکیده-مقدمه-گفتار اول مفاهیم شامل: محتوا، دیجیتال، هویت، نوجوان-گفتار دوم تأثیرات مثبت شبکه‌های اجتماعی بر هویت نوجوانان شامل: افزایش ارتباطات اجتماعی و دوستی‌ها، فرصت

های ابراز وجود و نمایش خلاقیت ، تاثیر خودباوری و اعتماد به نفس _گفتار سوم تاثیرات منفی شبکه های اجتماعی بر هویت نوجوانان شامل: مقایسه اجتماعی و اثرات آن بر اعتماد به نفس ، نفرت و قلدری آنلاین ، آسیب به ارتباطات واقعی و اجتماعی _نتیجه_منابع و مآخذ

۱- مفاهیم

۱-۱_ محتوا

محتوا در لغت به معنای دربرگیرنده یا چیزی که چیز دیگری را در بر دارد .(فرهنگ فارسی عمید)

در اصطلاح محتوا به هر نوع اطلاعات، پیام یا تجربه ای گفته می شود که از طریق رسانه ای به مخاطب منتقل می گردد. این رسانه می تواند گفتار ، نوشتار، تصویر ، صدا ، ویدیو یا ترکیبی از آن ها باشد.(بازار یابی محتوا، حسین نوروزی و امیررضا اسدی)

بنابراین محتوا به مجموعه ای از پیام ها ، اطلاعات یا داده های معنادار گفته می شود که با هدف انتقال دانش ، تجربه ، ارزش یا سرگرمی به مخاطب ، تولید و سازمان دهی می شود و در قالب های گوناگون مانند متن، تصویر، ویدئو ، صدا یا داده های تعاملی ارائه می گردد.

۱-۲_ دیجیتال

دیجیتال در لغت به معنی ویژگی سیگنال یا دستگاهی که تغییرات ناپیوسته دارد و فقط می تواند دو مقدار داشته باشد، به صورت عدد یا رقم. (فرهنگ فارسی عمید)

در اصطلاح ، دیجیتال به هر نوع داده، ابزار فرایند یا فناوری ای گفته می شود که بر پایه اعداد دودویی(صفر و یک)عمل کند و از طریق سیستم های الکترونیکی پردازش ، ذخیره یا منتقل شود.(Oxford learners Dictionary)

بنابراین دیجیتال به سامانه ها، فرایندها و فناوری هایی اطلاق می شود که بر پایه نمایش و پردازش اطلاعات به صورت گسسته (معمولاً در قالب اعداد دودویی صفر و یک) عمل می کنند. در این رویکرد، داده ها کُدگذاری و به گونه ای سازمان دهی می شوند که امکان ذخیره سازی، پردازش، انتقال و بازتولید آن ها با دقت و قابلیت اطمینان

بالا فراهم شود. اصطلاح «دیجیتال» در برابر «آنالوگ» قرار دارد و در حوزه‌های گوناگون از جمله علوم رایانه، ارتباطات، رسانه، مهندسی و مدیریت تحول سازمانی به کار می‌رود.

۱-۳_ هویت

هویت در لغت عبارت است از آنچه که موجب شناسایی شخص باشد یعنی آنچه باعث تمایز یک فرد از دیگری باشد. (فرهنگ فارسی معین)

هویت در اصطلاحات اجتماعی و فلسفی، به معنای ویژگی‌ها و خصوصیات متمایز کننده یک فرد یا گروه در برابر دیگران است. هویت می‌تواند شامل: عوامل مختلفی مانند نام، ملیت، مذهب، فرهنگ، جنسیت و سایر مولفه‌های اجتماعی و فردی باشد که به تشکیل شخصیت و بیان خود فرد کمک می‌کند. (لغت نامه ی دهخدا)

بنابراین «هویت» به مجموعه‌ای نسبتاً پایدار از ویژگی‌ها، ارزش‌ها، باورها، نقش‌ها و پیوندهای فرد یا گروه اطلاق می‌شود که به او امکان می‌دهد خود را در نسبت با دیگران تعریف کرده و احساس تداوم، تمایز و تعلق پیدا کند. هویت نه یک امر کاملاً ثابت، بلکه فرآیندی پویا و اجتماعی است که در تعامل با فرهنگ، تاریخ، ساختارهای قدرت و تجربه‌های زیسته شکل می‌گیرد و می‌تواند در طول زمان دچار بازتعریف یا تحول شود.

۱-۴_ نوجوان

نوجوان در لغت به معنی پسری که تازه پا به مرحله جوانی گذاشته است. (فرهنگ فارسی عمید)

نوجوان به دوره سنی خاصی اطلاق می‌شود که معمولاً به سنین ۱۳ تا ۱۹ سالگی اشاره دارد. این دوره عموماً به عنوان مرحله‌ای از رشد میان‌سالی و بلوغ شناخته می‌شود و شامل تغییرات فیزیکی، ذهنی و اجتماعی مهمی در زندگی فردی است و در این دوران فرد به دنبال ایجاد رابطه‌ها و پیوندهای اجتماعی جدید است. (فرهنگ فارسی عمید)

بنابراین نوجوان به فردی اطلاق می‌شود که در فاصله گذار از کودکی به بزرگسالی قرار دارد و در این دوره، رشد بدنی، شناختی، هیجانی و اجتماعی او شتاب می‌گیرد. نوجوانی مرحله‌ای است که در آن هویت فردی و اجتماعی به تدریج شکل می‌گیرد، روابط با همسالان و خانواده بازتعریف می‌شود و مهارت‌های لازم برای

پذیرش نقش‌های بزرگسالانه پرورش می‌یابد. این بازه معمولاً با شروع علائم بلوغ آغاز می‌شود و تا تثبیت نسبی شخصیت و استقلال ادامه دارد، گرچه محدودهٔ سنی آن در فرهنگ‌های گوناگون متفاوت است.

۲- تأثیرات مثبت شبکه‌های اجتماعی بر هویت نوجوانان

شبکه‌های اجتماعی نقش مهمی در شکل‌گیری هویت نوجوانان ایفا می‌کنند. زیرا فضایی برای ابراز خود، کشف علایق و برقراری ارتباط با هم‌سالان فراهم می‌کنند. از طریق این پلتفرم‌ها، نوجوانان می‌توانند با گروه‌های مختلف فرهنگی، اجتماعی و فکری آشنا شوند و دیدگاه‌های متنوعی را تجربه کنند که به توسعه شناخت بهتر از خود و جهان اطرافشان کمک می‌کند. همچنین، شبکه‌های اجتماعی امکان دریافت بازخورد فوری و حمایت اجتماعی را فراهم می‌آورند که می‌تواند اعتماد به نفس نوجوانان را تقویت کرده و آن‌ها را در مسیر رشد شخصیت و هویت فردی شان یاری کند. این فضاها فرصت‌هایی برای یادگیری مهارت‌های اجتماعی و دیجیتال فراهم می‌کنند که در دنیای مدرن امری ضروری است.

۲-۱ افزایش ارتباطات اجتماعی و دوستی‌ها

شبکه‌های اجتماعی به عنوان پلتفرم‌های ارتباطی مدرن، نقش مهمی در شکل‌گیری هویت و روابط اجتماعی نوجوانان ایفا می‌کنند. این رسانه‌ها به نوجوانان این امکان را می‌دهند که با دیگران ارتباط برقرار کنند، دوستی‌های جدیدی ایجاد کنند و شبکه‌های اجتماعی قوی‌تری بسازند. این عوامل در شکل‌گیری و تقویت هویت آن‌ها تأثیر می‌گذارد.

با توجه به تحقیقاتی که در این زمینه انجام شده، شبکه‌های اجتماعی می‌توانند به طور قابل توجهی به افزایش ارتباطات اجتماعی کمک کنند. نوجوانان با استفاده از این شبکه‌های اجتماعی می‌توانند با افراد جدید آشنا شوند و دوستی‌های جدیدی بسازند که ممکن است در دنیای واقعی امکان‌پذیر نباشد. این دوستی‌ها نه تنها به شکل‌گیری یک شبکه حمایتی کمک می‌کند بلکه احساس تعلق و همبستگی را در نوجوانان تقویت می‌سازد.

تحقیقات انجام شده نشان می‌دهد که ۸۰ درصد از نوجوانان از شبکه‌های اجتماعی برای برقراری ارتباط با دوستان و آشنایان استفاده می‌کنند. همچنین، این شبکه‌ها به نوجوانان کمک می‌کنند تا در محافل مختلف خود را ابراز کنند و با دیگران با علایق مشابه ارتباط برقرار کنند.

این حدیث تأکید دارد که انسان اگر به ارزش و جایگاه خود توجه کند، دیگر خود را در آینده‌ی مقایسه‌های ناسالم نمی‌بیند.

امام علی (ع) نیز می‌فرماید:

«قِيمَةُ كُلِّ امْرِئٍ مَا يُحْسِنُهُ» «ارزش هر انسانی به چیزی است که در آن مهارت و توانایی دارد.» (نهج البلاغه ، حدیث ۸۱)

این سخن نشان می‌دهد که ملاک عزت نفس واقعی، توجه به استعدادها و توانایی‌های شخصی است، نه مقایسه با دیگران.

بنابراین باید گفت که مقایسه‌های اجتماعی، به‌ویژه در دنیای پرزرق‌وبرق مجازی، اگر بدون آگاهی انجام شوند، یکی از بزرگ‌ترین تهدیدها برای اعتماد به نفس هستند. تنها با شناخت ارزش‌های فردی، تمرکز بر توانایی‌ها و پذیرش تفاوت‌های انسانی می‌توان از دام این مقایسه‌های ناسالم رها شد. قرآن و روایات نیز به ما یادآوری می‌کنند که هر انسان جایگاه و کرامتی ویژه دارد؛ کافی است به توانایی‌های خود ایمان بیاوریم و مسیر زندگی‌مان را با گذشته‌ی خودمان بسنجیم، نه با ظاهر زندگی دیگران.

۲-۳ نفرت و قلدری آنلاین:

تنفر و قلدری آنلاین یکی از مهم‌ترین آسیب‌های فضای مجازی است که بعضی از افراد بدون اینکه با دیگری روبرو بشوند صحبت می‌کنند. بعضی‌ها که مسئولیت‌پذیر نیستند متن‌هایی و جملاتی را می‌نویسند که باعث شکسته شدن قلب یک انسان می‌شود. مسخره کردن دیگران، تهمت، ناسزاگویی، کوچک کردن دیگران و شایعه افکنی نمونه‌هایی از قلدری آنلاین است که می‌تواند تأثیرات منفی بر روی دیگران بگذارد و باعث از بین رفتن اعتماد به نفس و حتی افسردگی و گوشه‌گیری شود.

فضای مجازی بخشی از زندگی ما شده و اینکه در دنیای واقعی حق شکستن قلب هیچ انسانی را نداریم یا حتی او را آزار بدهیم، در دنیای مجازی هم باید مسئولیت گفتار و رفتار خودمان باشیم.

خداوند انسان‌ها را از کارهای زشت و ناپسند و مسخره کردن و کوچک کردن دیگران نهی کرده است و در قرآن فرموده است: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا يَسْخَرُ قَوْمٌ مِّنْ قَوْمٍ عَسَىٰ أَن يَكُونُوا خَيْرًا مِّنْهُمْ...» «ای کسانی که ایمان آورده اید هیچ گروهی گروه دیگری را مسخره نکند شاید آنان از خودشان بهتر باشند» (سوره ی حجرات، آیه ی ۱۱)

این آیه به انسان‌ها می‌آموزد هیچ کس حق این را ندارد که دیگری را چه در دنیای واقعی و چه مجازی حقیر و مسخره کند.

بنابراین کلماتی که هم در دنیای واقعی و هم مجازی گفته می‌شوند می‌توانند راهی برای مهربانی یا صلاحی برای تخریب باشند و ما انسان‌ها این حق را داریم که به جای تنفر مهربانی را انتخاب کنیم و به جای اینکه قلدری کنیم به همدیگر یاری برسانیم که دنیای مجازی هم جایی امن و پر از احترام شود.

۳-۳ آسیب به ارتباطات واقعی و اجتماعی:

در جوامع امروزی پیشرفته شدن فناوری و فضای مجازی باعث شده زندگی انسان‌ها تغییر بسار زیادی بکند. درست است که ابزارها باعث شده است فرصت زیادی برای ارتباط آسان شده است اما از طرفی هم باعث شده که آسیب بسار زیادی به ارتباطات واقعی و اجتماعی بزند.

از مهم ترین آسیب های آن باعث افت کاهش گفت و گوهای حضوری و رابطه انسان که به صورت حضوری باعث به وجود آمدن همدلی و همیاری و درک کردن طرف مقابل می شود، است که جای خودش را به پیام های کوتاه سطحی داده است.

اینطور مسائل باعث به وجود آمدن فاصله های طولانی عاطفی و به وجود آمدن سوء تفاهم در میان خانواده و دوستان و اطرافیان شده است.

قرآن کریم اهمیت زیادی به ارتباط سالم و دوری کردن از سخن‌هایی که باعث دوری از هم می شود تأکید می کند

«وَقُولُوا لِلنَّاسِ حُسْنًا» «و با مردم به نیکویی سخن بگویید.» (سوره ی بقره ، آیه ی ۸۳)

و از آسیب های مهم آن باعث ضعیف شدن پیوند های خانوادگی شده است. بجای اینکه خانواده درکنار هم جمع شوند و به گفت و گوی صمیمانه بپردازند ، خود را در فضای مجازی سرگرم می کنند که باعث می شود رابطه خانواد سست شود و همدلی و صمیمت از بین برود در حالی که قرآن خانواده را کانون آرامش و محبت می داند و می فرماید:

«وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَ رَحْمَةً» «و میان شما (زن و شوهر) دوستی و رحمت قرار داد.» (سوره ی روم ، آیه ی ۲۱)

و اینکه غرق شدن در فضا مجازی باعث انزوای اجتماعی و دوری از مسئولیت اجتماعی می شود و قرآن انسان را موجودی اجتماعی معرفی کرده و در اجتماع به همکاری کردن دستور می دهد و با دوری و توجه نکردن به ارتباط واقعی ، انسان احساس تنهایی و افسردگی می کند.

خداوند می فرماید: «وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَ التَّقْوَى» «و در نیکوکاری و پرهیزگاری با یکدیگر همکاری کنید.» (سوره ی مائده ، آیه ی ۲)

و در آخر توجه نکردن به ارتباطات سالم باعث از بین رفتن اعتماد و محبت در جامعه می شود و روان انسان هاست ، بلکه باعث به وجود آمدن جامعه سالم می شود «إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ» «در حقیقت مؤمنان برادر یکدیگرند.» (سوره ی حجرات ، آیه ی ۱۰)

اگر ارتباطات آسیب ببینند، باعث می شود که خانواده، اجتماع و ایمان ضعیف شود. لازم است که استفاده زیادی از فناوری نداشته باشیم تعادل را رعایت کنیم و به توصیه های قرآن عمل کنیم. «فَأَصْلَحُوا بَيْنَ أَخَوَيْكُمْ» «پس میان برادرانتان صلح برقرار کنید.» (سوره ی حجرات ، آیه ی ۱۰)

نتیجه گیری

بررسی های انجام شده در این پژوهش نشان می دهد که محتواهای دیجیتال و شبکه های اجتماعی در جهان معاصر، تأثیری عمیق و چندبعدی بر روند هویت سازی نوجوانان دارند. این بسترها در صورت استفاده صحیح، می توانند زمینه ای غنی برای رشد فردی، اجتماعی و فرهنگی آنان فراهم کنند. نوجوانان از طریق فضای مجازی فرصت می یابند افکار، احساسات و استعداد های خود را ابراز کنند، خلاقیت هایشان را به نمایش بگذارند،

با افراد و گروه‌های متنوع آشنا شوند و مهارت‌های ارتباطی و دیجیتال خویش را ارتقا دهند. این عوامل، به ویژه هنگامی که با بازخورد مثبت و حمایت اجتماعی همراه شوند، می‌توانند اعتماد به نفس و احساس ارزشمندی نوجوانان را تقویت کرده و آن‌ها را در مسیر شکل‌دهی به هویتی پایدار و سالم یاری کنند.

در عین حال، غفلت از مدیریت آگاهانه این فضا می‌تواند پیامدهای منفی قابل توجهی به همراه داشته باشد. مقایسه‌های افراطی با دیگران، قلدری و نفرت‌پراکنی آنلاین، و کاهش کیفیت ارتباطات واقعی، از جمله چالش‌هایی هستند که می‌توانند عزت نفس نوجوانان را تضعیف کرده و آن‌ها را با احساس تنهایی، اضطراب یا سرخوردگی مواجه سازند. سرعت و جذابیت جهان دیجیتال گاهی نوجوانان را از تجربه‌های عمیق انسانی و ارتباطات حضوری بازمی‌دارد و حتی ممکن است منجر به سردرگمی در ارزش‌ها و هویت فردی آنان شود.

با توجه به این واقعیت‌ها، نقش خانواده، مربیان، رسانه‌ها و نهادهای فرهنگی بسیار کلیدی است. آموزش سواد رسانه‌ای، گفت‌وگوی مستمر با نوجوانان درباره چالش‌ها و فرصت‌های فضای مجازی، الگوسازی در استفاده متعادل از فناوری، و تقویت مهارت‌های خودآگاهی و مسئولیت‌پذیری، می‌تواند آنان را در بهره‌برداری سازنده و هدفمند از این بسترها یاری دهد. ایجاد توازن میان ارتباطات چهره‌به‌چهره و تعاملات آنلاین، همچنین توجه به ارزش‌های اخلاقی و اجتماعی در فضای مجازی، راهی برای مصون‌سازی هویت نوجوانان در برابر تهدیدها و تقویت جنبه‌های مثبت آن است.

در نهایت، محتواهای دیجیتال و شبکه‌های اجتماعی ابزاری خنثی نیستند؛ کیفیت اثرگذاری آن‌ها بر نوجوانان به نحوه بهره‌گیری و میزان آگاهی بستگی دارد. هرچه همراهی والدین و مربیان بیشتر، و آموزش مهارت‌های لازم برای حضور آگاهانه در این فضا گسترده‌تر باشد، نوجوانان بهتر می‌توانند از ظرفیت‌های مثبت رسانه‌های نوین استفاده کرده و در مسیر ساخت هویتی روشن، پایدار، اخلاق‌مدار و خلاق گام بردارند. این امر نه تنها به شکوفایی فردی آن‌ها منجر می‌شود، بلکه سرمایه‌ای ارزشمند برای رشد فرهنگی و اجتماعی جامعه در بلندمدت به شمار می‌آید.

فهرست منابع و مآخذ

2. ابوالقاسم پاینده؛ نهج الفصاحه: مجموعه کلمات قصار حضرت رسول اکرم صلی الله علیه وآله وسلم؛ مترجم: —
؛ نوبت چاپ: اول؛ محل انتشار: تهران: انتشارات جمال، ۱۴۰۲.
3. عمید، حسن؛ فرهنگ فارسی عمید؛ —؛ جلد ۱ و ۲؛ نوبت چاپ پانزدهم؛ تهران: انتشارات امیرکبیر، ۱۳۷۸.
4. دهخدا، علی اکبر؛ لغت نامه دهخدا؛ مترجم: —؛ دوره کامل ۱۶ جلدی؛ نوبت چاپ اول؛ تهران: دانشگاه
تهران، مؤسسه لغت نامه دهخدا، ۱۳۷۷.
5. رضی، سید؛ نهج البلاغه؛ مترجم: —؛ نوبت چاپ: اول؛ محل انتشار: تهران: انتشارات دارالکتاب الاسلامیه،
۱۳۷۳.
6. نوروزی، حسین؛ اسدی، امیررضا؛ بازاریابی محتوا؛ مترجم: —؛ جلد —؛ نوبت چاپ اول؛ محل انتشار:
تهران: انتشارات سیپه، ۱۳۹۷.
7. Oxford Advanced Learner's Dictionary؛ A. S. Hornby؛ —؛
چاپ دهم؛ آکسفورد: Oxford University Press، ۲۰۲۰.
8. معین، محمد؛ فرهنگ فارسی معین؛ مترجم: —؛ شماره جلد: یک جلدی / شش جلدی بسته به چاپ؛ نوبت
چاپ: یازدهم (نسخه یک جلدی)؛ محل انتشار: تهران: انتشارات فرهنگ نما / کتاب آراد.